

VITALIE RĂILEANU. *Nicolae Esinencu. Spectacolul operei literare.* – Chișinău, Profesional Service SRL, 2011, 346 p.

Văzut de mulți, din tot atâtea unghiuri...

Abstract

The article is a concrete and detailed presentation of the book *Nicolae Esinencu. A Performance of a Literary Work*. The latter is composed with great competence and safe guess of the uniqueness of the poet, prose writer and playwright Esinencu made by the literary critic Vitalie Raileanu. Through a series of deep analyses signed by Ion Rotaru, Vlad Paslaru, Catinca Agache, George Chira, the academicians Mihail Dolgan and Mihai Cimpoi as well as by other researchers of Esinencu's creation, the composer of the book managed to render a true and complete picture of the Esinencu phenomenon, without the latter today the Romanian literature from Bessarabia is inconceivable. It would be enough to give the title of a famous comedy written by the author: Have you heard, did the Russians leave?

Nicolae Esinencu este un personaj omniprezent al vieții noastre literare, teatrale, cinematografice, odinioară – și sportive. Da, da, și sportive, de vreme ce în 1958 depusese actele pentru examenele de concurs la Școala Republicană de Pictură, dar Comisia de admitere descoperi că-i lipsea un certificat, îl trimise la Chițcanii săi după acel document, dar tocmai în acea perioadă începea Campionatul Republican la Volei și, „deoarece Esinencu era membru al echipei raionale Telenești, se încadrează în competiții și... uită de pictură!”

Am închis ghilimelele – defect profesional! –, dar la o altă pagină a cărții pe care o prezentăm, Esinencu e fotografiat în ipostază de portar al unei echipe de fotbal a Academiei!

Că între timp s-a afirmat ca scriitor, știe multă lume de la noi, de la Moscova,

de la București, de la Tallinn ș.a.m.d., dar ceea ce știe această „multă lume” este extrem de puțin din ceea ce ar fi cazul să știe ea.

Or, tocmai pentru a umplea golurile noastre în domeniul *esinencologiei* (termen moșit de Eugen Lungu!), cercetătorul literar Vitalie Răileanu a închipuit o carte intitulată *Nicolae Esinencu. Spectacolul operei literare*, lansată de Profesional Service SRL în 2011. Critici și istorici literari din Chișinău, București, Iași, Oradea, Cluj-Napoca, Bacău, Brașov, Tel-Aviv, Moscova și din alte mari centre de cultură analizează cărțile, spectacolele și filmele cu comedii ale scriitorului nostru, și o fac cu multă dragoste, competență, exigență, inerent diferit unul de altul, întâlnindu-se însă la capătul unor elogi demne de un clasic în viață al literaturii contemporane.

Ne-am zis din capul locului că nu vom folosi nici un nume, nu vom folosi ghilimelele în cazul citatelor, dar... în carte sunt două portrete *Nicolae Esinencu*: unul al lui Gherghe Chira (Chișinău), altul al lui Ion Rotaru (București), ba chiar și o *Schiță de portret: Nicolae Esinencu* a Catincăi Agache (Iași), astfel scriitorul e văzut de trei autori din trei unghiuri categoric și principial diferite. În primul rând, este evitată monotonia care nu poate să nu domine textul unuia și aceluiași autor (chiar dacă acesta e de un talent real!). În rândul al doilea, fiecare portretist pune în lumină și în valoare aspecte emnamente deosebite în cazul fiecăruia dintre cei trei autori. În rândul al treilea, nu încercăm să vă răpim cumva posibilitatea de a găsi dumneavoastră înșivă, onorați cititori ai recenziei noastre, efectul lecturii unor analize excluzând fatalmente uniformitatea înțelegerii sau poate totuși a intuirii mesajelor unor texte esinenciene.

Dar... o să recurgem la transcrierea câtorva referințe la creația lui Nicolae Esinencu, fără să indicăm autorii acestora. Dacă-i descoperiți, vă zicem de pe acum bravo ori – de ce nu? – bravissimo: vă veți dovedi oricând dexteritatea de a descoperi orice tentativă de plagiat!

Vorba e că arlechinul, figurantul scenei italiene îmbrăcat cu o haină din petice multicolore și „înarmat” cu o sabie de lemn, semn că nu e în stare de nimic, ia – la Esinencu – înfățișare de personaj principal, dinamic și marcat de însăși starea agitată și tensionată a lumii de azi, „înarmat” cu un tun de lemn, singurul mijloc naiv cu care se poate apăra de ororile istoriei. Naivitatea, ingenuitatea firii, predispoziția copilărească de a spune adevărul („regele e gol!”), ironia și autoironia, „nebulnia” don-quișotescă, vorbirea în doi peri (ambiguă în sens modern, ludică în sens postmodern)

constituie, luate împreună, o armă eficientă împotriva acțiunilor neantizatoare ale timpului, împotriva „absurdului” lumii, un mod de a fi, adică – mai simplu zis – de a *viețui* și a *supraviețui* (căci astfel se pune problema în zilele noastre).

Nicolae Esinencu mânuiește această armă cu strălucire.

E arma spirituală și morală a *copilului teribil*, care, pe lângă naivitate, are și înțelepciune, pe lângă spontaneitate are dexteritate, pe lângă capacitatea de a mima este dotat cu darul trăirii sincere și adânci, pe lângă mască îmbracă o pelerină de romantic tăbăcită de vânturi sau o cămașă înrourată de copil.

Căci așa-i *copilul teribil*: este format și modelat din paradoxuri, din contraste. Spune adevărul din naivitate, este deschis, direct, sincer, credul, simplu – toate acestea fixând excesul, limita –, dar și ciudat la culme, teatral, îndrăzneț la vorbă, impertinent chiar, abuziv, iscoditor și provocator.

Or, acest amalgam de trăsături îl face complex și adânc, prin toate acțiunile și gesturile sale determinându-ne să înțelegem lumea și să ne înțelegem pe noi, să intuim și să percepem esențialul în ea și în noi. El ne dă pur și simplu cu obrazul în grămada de sensuri și nonsensuri ale existenței, ne amintește ceea ce uităm, ne determină să conștientizăm că suntem între naștere și moarte, între cer și pământ, suntem *în* trecere și *întru* trecere, suntem sub acțiunea timpului și destinului, că există o ordine a lucrurilor și o (in) disciplină mondială.

„Să intuim și să percepem esențialul ...” (și am zis că n-o să întrebuițăm ghilimelele!), care esențial constă în adevărul că Nicolae Esinencu este tipul de poet nonconformist, deosebit de prolific, care s-a desprins

de tradițional, abordând paradigma modernismului. Scrisă adesea pe linia unui neoarghezianism bine asimilat, poezia sa – sarcastică, ironică, tinzând spre un „umor negru” (vol. *Contraprobă*), spre demitizare și zeflemism (*Buruie*) – și-a impus ca deviză versurile „Dați-mi voie/ să mătur/ Gunoarul” (*Dați-mi voie*). Sentimentală, autoironică și melancolică, lirică în cel mai înalt grad (*Tainice iubiri*), înregistrând seismografic stările de fapt ale Basarabiei („Excelență, am obosit/ de atâta vigilență/ Excelență” – *Excelență*) și semnele vremii, melancolică și deconcertantă (*Desperare*), ea denotă un meșteșug bine stăpânit al scrisului. Formula utilizată constant de autor este polemica, ruperea de imaginile false, de convenționalism și de retorismul patetic („Intrarea și ieșirea din casă/ Este, de fapt,/ Un exercițiu” – *Un exercițiu*). De la volumul de debut (*Antene*, 1968) până la *Copilul teribil* (1979), de la versurile publicate în anii '90 (*Stai să-ți mai spun*, 1983; *Contraprobă*, 1989) la cele din ultima perioadă (poemul *Cu mortul în spate*, 1993), poetul parcurge un drum în care lirica sa se fixează definitiv printr-un stil foarte personal. El are o fantezie, o imaginație de tip grotesc-absurdă, gogoliană de-a dreptul: unui „compromis” degeaba vrei să-i iei scaunul de sub el (scaunul de șef!), ștampila și cheile de la seif (cravata, pantofii, pantalonii de șef etc.), căci te trezești că se leagă de scaun, își ia și medaliile și se încuie pe dinăuntru în acel seif de șef, „părerea personală” a poetului fiind că trebuie aruncat afară cu tot cu seif.

Ei da, Nicolae Esinencu, inconformist pur-sânge, este un ghem de contraste. Diatriba satirică face casă bună cu autoironia

melancolică biciuind o imaginație grotesc absurdă, gogoliană pe alocuri. Spectaculos și candid, pitoresc și ludic, „cel mai spontan” (Alexandru Burlacu) dintre creatorii est-pruteni, Esinencu afișează, cu farmec actoricesc, ciudățeniile de „copil teribil” (cum a și fost răsfățat în mediile literare și cum, de altminteri, dorește să pară). Eruptiile sale, aparținând unui „mare productiv” (Ion Rotaru), aduc un aer de proștețime, vestejind prin directitate și oralitate filistinismul, cenușul existenței, robotizarea, ipocrizia, jocul măștilor. Frust, cu un „stil răstit”, neoarghezian (s-a observat), Esinencu visează, surâde cu șiretenie, dă cu tifla, aruncă vorbe în doi peri. Zeflemeaua ia în vizor o epocă gravă, inertială, producând – în numele stahanovismului literar – monstruoziități epico-literare și dezgolind nărvurile și metehnele contemporanilor. Spiritul literaturii sale, anticonvențional și eliberat de primordialitatea militantismului național, e mai apropiat de ceea ce numim în literatura din România al doilea val șaizecist, adică Mircea Ivănescu, Ileana Mălănciuc, Constantin Abăluță, Ovidiu Genaru. Aceștia nu mai au nimic de-a face cu efectele realismului socialist, de ale cărui constrângeri suferise primul val, ce debutase în anii 1957-1963. Prin inconformism și îndrăzneală reformatoare, Nicolae Esinencu e mai aproape de literatura pe care o scriu șaptezecistii basarabeni Nicolae Dabija, Leo Butnaru sau optzecistul Arcadie Suceveanu. Modernismul lasă loc unor evidente infiltrații postmoderniste. Îmi închipui formula poetică a lui Nicolae Esinencu la intersecția a trei modalități înrudite: Geo Dumitrescu, Marin Sorescu și Mircea Dinescu. Are câte ceva din calitățile și defectele fiecăruia: predispoziția epică de la cel dintâi, ironia, colocvialitatea și regia textului de la cel de-l doilea, atenția la public și spiritul

polemic specifice celui din urmă. Cu toții au în comun specularea ludică a anecdotului. În combustia internă a poeziei basarabene, în prefacerile ei radicale de după 1970, Nicolae Esinencu contribuie decisiv la desolemnizarea lirismului.

De altfel, nu numai poemele, ci și prozele sale (*Era vremea să iubim*, 1977, *Nunta*, 1980, *Doc*, 1989, *La furat bărbați*, 1982, *Gaura*, 1991 ș.a.), și piesele sale (*Fumoarul*, *Oameni de paie*), și filmele sale (*Tunul de lemn*) nu sunt altceva decât un soi de parabole „naive”, alcătuite din scene și situații caleidoscopice, aventuroase, caricaturale și pline de paradox, cu personaje animate de resorturi rudimentar-autohtone, înzestrate cu o filozofie „moșionescă”, primitiv-tândălită. Ele au un aer de bufonadă, de circ țigănesc spart în gură, un limbaj constituit din replici scurte, savuroase, necizelate, viu colorate de autohtonisme „late”, ca frunzele de tutun din Teleneștii săi de baștină...

Cele șase volume ale *Scrierilor alese* reprezintă vârsta, maturitatea operelor esinenciene și se bucură de un deosebit succes la public. Ele nu epuizează materia și se disting printr-o creștere evidentă a coeficientului de *literatură autentică*.

Putem afirma că toate volumele lui Nicolae Esinencu par niște clădiri nefinisate... ridicate după planurile unui arhitect ce sfidează normele artei, propunându-și să construiască un edificiu fără precedent – un inventar de stiluri și metode. Acestui monument îi lipsește deocamdată cupola și e greu să ne imaginăm cum va putea s-o așeze *arhitectul*, fără să năruie pereții, a căror structură de rezistență nu se întemeiază pe unele

principii cunoscute până acum. Un fapt e cert: etajele (citește: scrierile esinenciene) comunică prin galeriile secrete ale talentului. Sunt uși ascunse în zid, tuneluri subterane ce pornesc de la *Antene-le* debutului (1968), ajungând până la *Marele perete* al romanului *Vin chinezii!* (2009).

Am avea încă multe de transcris din cele spuse de coautorii cărții *Nicolae Esinencu. Spectacolul operei literare (în viziunea lui Vitalie Răileanu)*, după cum i-ar sta mai bine excelenței cărți care se lasă citită cu o sete mereu crescândă. Dar ne încheiem pledoaria în favoarea genialității lui Nicolae Esinencu (aici nu ne permitem să nu arătăm sursa: Ioan Groșan, p. 318) prin consemnarea unui foarte trist adevăr: nuvela chițcăneanului *Scrisoare mareșalului* a fost prezentată la săptămânalul „Literatura și arta” pe când acesta era dirigit de Victor Teleucă, a continuat să facă sertar pe timpul lui Valeriu Senic și a fost publicată abia când la conducerea publicației a venit Nicolae Dabija. Și a unei dezvoltări a adâncimii nuvelei *Curaj*, al cărei protagonist se obișnuise într-atât să susțină toate propunerile înaintate odinioară la adunările de partid, încât mâna dreaptă i s-a osificat în poziție ridicată, drept care omul nu mai poate urca în autoturism și în genere – vă imaginați? – se simte în toate inconfortabil. Iar în chiar ultimul rând – a regretului adresat dumneavoastră, dragi cititori: degeaba trăiți pe acest pământ dacă n-ați citit comedia lui Nicolae Esinencu *N-ați auzit, nu s-au dus rușii?*

ION CIOCANU
Institutul de Filologie
(Chișinău)